

FOLKLORŞÜNASLIĞIMIZIN SEYFƏDDİN QƏNİYEV NÜMUNƏSİ

Mahmud ALLAHMANLI
filologiya elmləri doktoru,
professor

Çağdaş Azərbaycan folklorşünaslığına əvəzsiz töhfələr vermiş, gördüyü böyük işlərlə nümunəyə çevrilmiş folklorşünas alimlərimizdən biri filologiya elmləri doktoru Seyfəddin Qəniyevdir. Müxtəlif vaxtlarda onunla bağlı qənaətlərimi bölüşməyə çalışmışam və hər dəfə də onun yorulmaz, cəfəkeş fəaliyyəti, xalq ədəbiyyatının toplanması, nəşri və tədqiqi sahəsində ucu-bucağı görünməyən işləri gözlerimin önündə gəlib dayanmışdır. İndi də elədir. Keyli vaxtdır ki, bu yazını planlaşdırır və müxtəlif məqamlarda kitablarını, məqalələrini sərf-nəzər edirdim. Əvvəlcə onu deyim ki, Şirvan folklor mühitinin tədqiqatçısı kimi adını Azərbaycan folklorşünaslığının tarixinə yazmış Seyfəddin müəllimi gördüyü işlərin mahiyyətinə və əhatə dairəsinə görə çox az-az adamlarla müqayisə etmək olar. "Aşıqlar və el şairləri" (ADPU, 1993), "Şirvan aşıqları" (ADPU, 1993), "Bu yol Şirvan yoludur" (ADPU, 1993), "Şamaxı" (Bilik, 1994), "Şirvan folklor antologiyası" (ADPU, 1994), "Sənətdə yaşayan ömürlər" (ADPU, 1995), "Mən bu elin oğluyam" (ADPU, 1995), "Dağdan ağır elim var" (ADPU, 1996), "Şirvanın qadın şairləri" (ADPU, 1996), "Şirvan folklor mühiti" (Ozan, 1997), "XX əsr Şirvan aşıqları" (Ozan, 1997), "Aşıq şeirinin poetikası" (ADPU, 1999), "Şirvanın 350 şairi" (Ünsiyyət, 1999), "Şamaxı məktəbinin maarif fədailəri" (Ünsiyyət, 1999), "Adım Aşıq Şakir, mahalım Şirvan" (Nurlan, 2001), "Dağ Kolanı – elim mənim" (Nurlan, 2001), "Mən Abbasam Cəyirlidi vətənim" (Nurlan, 2002), "Şirvanlı Aşıq Mirzə Bilal" (Nurlan, 2003), "Şirvanlı Aşıq Xanmusa" (Nurlan, 2004), "El şairi Naburlu Badam" (ADPU, 2005), "Şirvanlı Aşıq Soltan" (ADPU, 2005), "Şirvan aşıqları" (2007), "Beytüs-Səfa ədəbi məclisi" (Nurlan, 2010), "Şirvanlı Aşıq Ağalar" (Nurlan, 2011), "Şirvannamə - övliyalar, ziyarətgahlar" (Nurlan, 2011), "Şirvanlı Aşıq Şakir" (Nurlan, 2012), "El şairi Qobustanlı Qara" (Nurlan, 2013), "Şirvanın 555

şairi" (Nurlan, 2013), "Seyid Əzim Şirvani ocağı" (Nurlan, 2014) və s. kitablar müəllifidir. Bu kitablar Seyfəddin Qəniyevin ömür səhifələridir, hansı duyğu, hiss və düşüncələrlə yaşamasının göstəricisidir. Bu kitablar Seyfəddin Qəniyevin alimlik nümunəsidir. Təəssüf ki, zamanın dolaşıcılığında bu böyük və gərəklil işlərin qiymətini verə bilmirik. Ətrafımızı saran tayfabazlıq, qohumbazlıq, yerliçilik və şöhrətpərəstlik mərazi imkan vermir ki, layiqli olana haqqını verə biləsən. Əgər Zevsin qızıl tərəzisi və yaxud da hansısa bir qədər ədalət hissi içimizdə olsaydı folklorşünas S. Qəniyevin yeri çox-çox ucalıq olardı.

Müasir Azərbaycan reallığının ölçü-mizanı isə tamamilə başqa meyar və prinsiplər üzərində qurulmuşdur. Ancaq folklorşünas alimin gördüyü əvəzsiz işlər baş verənlərə, biganəliklərə, bütün yanaşma meyarlarına baxmayaraq onun ən ali mükafatıdır. S. Qəniyev kimi alimlərin mükafatını xalq verir. Onların mükafatı xalqdadır. Onun haqqında heç nə yazmayıb bu kitabların adını çəkmək kifayət edir ki, folklorşünas Seyfəddin Qəniyev haqqında mükəmməl bilgi alsan. Professor Q. Namazov çox doğru olaraq vurğulayır: "Açıq etiraf etməliyik ki, Şirvan folklor mühitinin araşdırılmasında onun xidmətləri əvəzsizdir. Bir qədər də dəqiq desək, bu qədim diyarın el ədəbiyyatı nümunələrinin toplanması, öyrənilməsi, Şirvan aşıqlarının şeirlərinin nəşri ötən əsrin 90-cı illərindən sonra Seyfəddin müəllimin adı ilə bağlıdır". Doğrudan da, folklorşünas alimin gördüyü işləri göz önünə gətirəndə etiraf etməliyik ki, heç bir folklor mühiti Şirvan folklor arealı qədər əhatəli və təfərrüatlı toplanılıb öyrənilməmişdir. Bu mühitin xalq yaradıcılığı nümunələrinin toplanıb nəşr edilməsi baxımından onları diqqət önünə gətirib qiymətləndirmə aparsaq, folklorşünasların adını sıralasaq birinci yerdə Seyfəddin Qəniyevin adı çəkiləcəkdir və bu birmənalı belədir.

Şirvan şifahi və yazılı ədəbiyyat mühiti öz tarixi kökləri etibarilə ucu-bucağı görünməyən zənginliklə müəyyənənəşir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, Şirvan təkcə mədəni mədəniyyətimizin zənginlikləri baxımından önəm kəsb etmir, dövlətçilik tariximizin miqyası və sərgilədiyi təsəvvür müstəvisində də ciddi bir faktura ilə müəyyənənəşir. Min ildən çox tarixi olan Şirvan dövlətçilik təsəvvürü əlbəttə mədəni mühitin zənginliyi, qaynarlığı üçün də əsas olmuşdur. Elmin, mədəniyyətin müxtəlif sahələrində əldə olunan nailiyyətlər, eləcə də elat həyat tərzinin etnoqrafik yaddaşı tarixi ənənənin qorunusu və gələcəyə daşınışı baxımından mövcud sistemin mükəmməlliyinə bağlı olmuşdur. Seyfəddin müəllimin bu kontekstdə olan təhlilləri və mənbələri, ayrı-ayrı kitab və topluların verdiyi informasiyaları (faktları) bir araya gətirərək elm, mədəniyyət, ədəbiyyat baxımından ortaya qoyması elə bütünlükdə tarixi dinamikanı aydınlaşdırmasıdır. Təxminən Şirvan ədəbi-mədəni mühitinin 1300 şairi haqqında bilgi vermək və onları geniş auditoriyaya təqdim etmək özü

"Keçmişini bilməyən gələcəyini də bilməz. Keçmişini yaxşı bil ki, gələcəyini sağlam addımlarla irəliləməyi bacara biləsən. Hardan gəldiyini unutma ki, hara getdiyini də unutmayasın"

Şeyx Ədəbalı.

fədakarlıq nümunəsidir. Bu informasiya digər istiqamətdə elmi ictimaiyyətin marağını həmin mənbələrə yönəltməklə səciyyələnir. Bütünlükdə Şərq ədəbi-mədəni sferası üçün örnək olan Şirvan uzun əsrlər boyu bədii düşüncənin qaynaqlarından biri kimi digər ədəbi mühitlərlə bağlantılarda və bir örnək hadisəsi olaraq təsirdə görünmüşdür. Folklorşünas S. Qəniyevin də belə bir mühitdə yetişməsi təsadüfi deyil, əksinə təbii qanunauyğunluq kimi müsbət təsir bağışlayır. Onun yaradıcılığının ağırlıq mərkəzini xalq ədəbiyyatı nümunələrinin toplanması, nəşri və tədqiqi sahəsində gördüyü işlər təşkil etsə də, lakin burada mühitin ədəbiyyatın yazılı qanadı ilə bağlı gördükləri, tarixi müstəvidə olan araşdırmaları (XX əsrin əvvəllərində Şamaxıdakı erməni qırğınları), Şamaxı şəhidləri, "Beytüs-Səfa" davamçıları" adı ilə çıxan kitabları, eləcə də bu adda buraxdığı jurnal, etnoqrafik toplanma və təhlilləri (övliyalar, ziyarətgahlar, din xadimləri və s.) hamısı böyük zəhmətin nəticəsidir. Bu işlərin görülməsi və bir araya gətirilib kitablaşdırılması bir fədakarlıq, ziyalılıq, xalqın zəngin mədəni sərəvətinə vurğunluq örnəyidir.

Şirvan bütün aspektlərdə elmimizin, ədəbiyyatımızın, maarifçilik düşüncəmizin, dövlətçiliyimizin beşiyi olan mədəniyyət ocaqlarımızdandır. Məzyədilər (861-1027), Kəsrənilər (1027-1382), Dərbəndilər (1382-1538) dövrünün müəyyənəşirdiyi təsəvvür elmin, mədəniyyətin, ədəbiyyatın, musiqinin, arxitekturanın və s. maraqlı örnəkləri ilə faklaşır. S. Qəniyevin tədqiqatları ədəbi-mədəni prosesi əhatələsə də, lakin onun alt qatında bu zənginlikləri ehtiva etmək məramı da bir xətt olaraq özünə yer alır. Çünki ədəbiyyat, etnoqrafik yaddaş və bütünlükdə mədəni mühit özlüyündə siyasi mühitin ümumi ahənginə köklənmiş və bir növ ona istiqamət vermişdir. Şirvanşahlar saray mühiti bunu təkcə Şirvan səviyyəsində deyil, bütünlükdə Şərq və türk tarixi-mədəni sferası üçün faklaşdırır. Ona görə də folklorşünas S. Qəniyevin gördüyü böyük işlərin mahiyyəti və məramı kifayət qədər dərinliklərə işıq tutur. Məhz bu səbəbdən də xalq yazıçısı, professor Ə. Cəfərzadə vurğulayırdı ki, "...ən böyük uğurun oradadır ki, əsərdə verəndiyin nümunələrin böyük əksəriyyəti gecəli-gündüzlü gəzib-dolaşdığı Şirvan ellərindən əldə etdiyən nümunələrdir. Dəqiq desək, öz halalıdır. Əhsən! Problemin qoyulmasına söz ola bilməz. Artıq cəsarətlə demək olar ki, sənin yaradıcılığının timsalında Şirvanın həqiqi sahibi – araşdırıcısı yetişib və bu ulu diyarın tarixi, aşıq və ədəbi yaradıcılığı – bütünlükdə folkloru öyrənilir". Doğrudan da, Seyfəddin müəllimin fəaliyyətini təkcə aşıq yaradıcılığı baxımından təhlil etmək çox azdır. Şifahi və yazılı ədəbiyyatın hər iki qolu Şirvan ədəbi-mədəni mühiti timsalında bir bütöv olaraq onun araş-

dırmalarında ifadəsini tapır və bununla da məsələ bitmir. Onun toplama və araşdırma işlərinin geniş fakturasında tarix, etnoqrafiya, arxeologiya, musiqi, arxitektura, dil müstəvisində kifayət qədər zəngin material vardır.

Folklorşünas S. Qəniyevin keçib gəldiyi ömür yolu elmimiz, mədəniyyətimiz, folklorşünaslığımız, gəncliyimiz üçün örnək olası hadisədir. O, Şirvan mühitinin çağdaş mərhələdə yetişdirdiyi istedadlardandır. Onu yurd, torpaq sevgisi, xalqın mədəniyyətinə olan sonsuz məhəbbət bu gərəklil işləri görmək düşüncəsinə köklənmişdir. X. Şirvani, İ. Şirvani, F. Şirvani, Z. Şirvani, B. Şirvani, İ. Nəsimi, A. M. Şirvani, M. Şirvani, Ş. Şirvani, S. Ə. Şirvani, M. Mahmudbəyov, H. Mahmudbəyov, S. M. Qəniyev, C. Ünsizadə, A. Səhhət, M. Ə. Sabir, Q. R. Mirzəzadə və s. kimi onlarla görkəmli ədiblərin yetişdiyi Şirvan mühiti təkcə ədəbiyyat, mədəniyyət ocağı olaraq məhdudlaşmır, əksinə bütünlükdə tarixi-mədəni prosesi əhatələmək imkanları ilə nəzər-diqqəti cəlb edir. Bizim müasirimiz olan S. Qəniyev də bu klassikanın ruhu üzərində köklənməklə sözün həqiqi mənasında tarix yazmışdır. "Əlinə dəmir əsa, ayağına dəmir çarıq" geyərək Şirvanı el-el, oba-oba gəzmiş, ağsaqqal və ağbırəklərin, ədəbiyyat bilicilərinin, sinəsi sözlə dolu olanların dizinin dibində oturub onları kitablaşdırmışdır. Bunlar Seyfəddin müəllimin kimlik göstəricisidir, şəxsiyyət olaraq xalqın mədəniyyətinə, tarixinə olan sevginin nümunəsidir. Burada digər maraqlı məqam folklorşünas alimin görülmək işləmə istiqamət verməsidir. Təxminən min beş yüzə yaxın Şirvan ədəbi mühitinin şairləri haqqında informasiya vermək elmimizə olan mesajlardır. Bir növ ədəbi-nəzəri fikrin istiqamətini bu zənginliyə təkrarən yönəltməkdir. Heç şübhəsiz, sonrakı dövrlərdə həmin şəxsiyyətlərlə bağlı araşdırmalar genişlənəcək və onların haqqında olan informasiyalar məqalədən, informasiya halından monoqrafik araşdırmaya qədər ciddi təhlillərlə yerini alacaqdır. Məhz bu müstəvidə S. Qəniyev ədəbiyyatımıza istiqamət verə biləcək şəxsiyyətlərdəndir.

Tələbəlik illərindən elmə, ədəbiyyata maraq göstərən alimin yaradıcı imkanları məqalədən-məqaləyə, kitabdan-kitaba daha geniş tərəfləri ilə üzə çıxmışdır. M. F. Axundovun zəngin yaradıcılığı ruhuna köklənən və ciddi elmə bu böyük şəxsiyyətin ədəbi irsinin təhlili ilə qədəm qoyan S. Qəniyev məhz öz ideallarına həyatı boyu sdaqət göstərməklə nümunə olmuşdur. Daha doğrusu, klassiklərin dünya şöhrətli əsərlərinin yaranması üçün qaynaq olmuş xalq ədəbiyyatının araşdırılması ruhuna köklənmişdir. Azərbaycan folklorşünaslığında ayrı-ayrı sənətkarların öyrənilməsi, daha doğrusu, tədqiq olunub ədəbi ictimaiyyətə təqdim olunması tendensiyası var.

(Davamı var)